

تبیین رسالت دانشگاه در احیا، ترویج و توسعه امر به معروف و نهی از منکر

محمدعلی طاهری نژاد¹

چکیده

این نوشتار درصدد، تبیین رسالت دانشگاه و نقش آن در تربیت و همچنین توسعه فرهنگ عمومی جامعه می‌باشد که این نقش در بعضی از مبادی بارزتر می‌تواند باشد که یکی از مصادیق روشن آن امر به معروف و نهی از منکر است. لذا، بحث این مقاله در دو بخش مجزا خواهد بود، که بخش اول به موضوعاتی همچون مفهوم شناسی این دو فریضه و اهمیت و شرایط آن خواهیم پرداخت و سپس در بخش دوم به تبیین رسالت دانشگاه و شیوه های احیاء، تربیت و توسعه این دو فریضه در مجموعه دانشگاه خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: رسالت دانشگاه، فرهنگ عمومی، شیوه های احیاء.

مقدمه:

دعوت به نیکی و بازداشتن از بدی از آموزه های مهم دین است. و از بهترین جلوه های اخلاق اجتماعی و سیاسی در اسلام است و این مطلب در حقیقت به اصولی برمی گردد که به عناوین مختلفی در آیات و روایات آمده است. حضرت علی (ع) در نامه ای که به فرزندش امام حسن (ع) در بازگشت از جنگ صفین نوشت فرموده است: «یا نبی اجعل نفسک میزناً فیما بینک و بین غیرک فاحبب لغیرک ما تحب لنفسک واکره له ما تکره لها. .» (1) پسر، خود را میان خویش و دیگری میزانی بشمار، پس آنچه برای خودت دوست می داری برای خود دوست مدار و آنچه تو را خوش نیاید برای او ناخوش بشمار. . . با این بیان حضرت می توان این نتیجه را گرفت که به هیچ مسلمانی اخلاقاً و شرعاً نمی تواند نسبت به دیگران بی تفاوت باشد.

چنانچه قرآن کریم یکی از ویژگیهای زنان و مردان مومن را توجه به این دو فریضه بیان می کند، خداوند می فرماید:

والمؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یتقون الصلاه. . (2)

مردان و زنان با ایمان، ولی (یار و یاور) یکدیگرند، امر به معروف و نهی از منکر می کنند و نماز را بر پا می دارند. این آیه در حقیقت به معانی دلالت دارد که لازمه ایمان واقعی زن و مرد مومن در گرو داشتن دوستی با یکدیگر و ارشاد یکدیگر به خوبی ها و گوشزد کردن و انتقاد از بدی هاست.

¹ - مدرس دانشگاه آزاد واحد یزد، دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث

1- مفهوم شناسی:

- معروف:

عرف: المعرفة و العرفان: درک کردن و دریافتن چیزی است از روی اثر آن با اندیشه و تدبیر که اخص از علم است. معروف: اسمی است برای هر کاری که عقل و شریعت نیکو شناخته شده است و لذا واژه معروف برای میانه روی در بخشش وجود بکار می رود زیرا از نظر شریعت و عقول نیکو شمرده می شود. (3)

نکر: انکار ضد عرفان (شناختن ضد شناسایی) انکرت کذا و نکرت - در اصل به این معنی است که چیزی را که در قلب و دل تصور نشده است به دل و قلب وارد شود، که در واقع انکار نوعی از جهل و نادانستن است.

منکر: هر کاریست که عقلها و خردهای صحیح زشتی آنها حکم میکند یا اینکه عقلها در زشتی و خوبی آنها کار سکوت می کنند، سپس دین و شریعت بدی و زشتی آنها بیان می کند. (4)

با توجه به معنای بررسی شده می توان گفت که معروف به معنای «شناخته شده» می باشد، بنابراین هر رفتاری که در میان مردم رایج بوده، به آن معروف می گفتند، ولی تدریجاً این واژه در معنای خاص اطلاق گردیده که از نظر مردم پسندیده باشد. لذا معروف معادل رفتار خوب و پسندیده است و زمانیکه می گوئیم، امر به معروف یعنی امر به رفتار پسندیده و خوب می باشد، اما منکر به معنای ناشناخته است و هر رفتاری که اینگونه باشد و در نزد مردم این معنا مانند معروف آشکار است ولی این واژه نیز کم کم معنای خاصی را در چارچوب معینی که عرف مردم و یا شریعت می پسندد، بکار رفته است، لذا وقتی می گوئیم نهی از منکر، یعنی منع کردن از رفتارهای ناپسند که عموم مردم آنها را

نمی پسندند.

2 1 - ضرورت و اهمیت امر به معروف و نهی از منکر از نگاه قرآن و روایات:

نکته اول و قابل بحث اینست که آنچه بعنوان معروف و منکر مورد بررسی قرار می گیرد، آن معروف و منکری است که در چارچوب شرع مقدس برای آن تعریف مشخص دارد، که بر اهل علم مخفی نیست، جایگاه مهم این دو فریضه اینست که در زمره فروعات دین مطرح گردیده است، و آنقدر این دو فریضه مهم است که قرآن امت مسلمان را به جهت این دو فریضه بهترین امت معرفی می کند، خداوند می فرماید:

«کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر...» (5)

یعنی: شما بهترین امتی هستید که بیرون آمده اید برای مردم، زیرا که امر می کنید به معروف و نهی از منکر می کنید. علامه طباطبائی ذیل این آیه می فرماید:

... و معلوم است که کلیت و گستردگی این شرافت بر امت اسلام، از این جهت است که بعضی از افراد متصف به حقیقت ایمان، و قائم به حق امر به معروف و نهی از منکرند. (6)

ملا احمد نراقی در اهمیت جایگاه این دو فریضه و اثرات آن می گوید:

«و هر که تأمل کند در اخبار و اثار، و آگاه باشد بر تواریخ و حکایات پیشینیان، و بلاها و عقوباتی که به ایشان رسید، و مشاهده عصر خود را کند، و آنچه در آن حادث می شود، ببیند، از: ابتلای مردمان بعد از شیوع معاصی به

بعضی آفات سماویه و ارضیه، یقین می کند که هر عقوبت آسمانی و زمینی، از: طاعون و وبا و قحط و غلا و کم شدن آب باران و تسلط اشرار و ظالمان و قتل و غارت و زلزله و امثال اینها، به سبب ترک کردن مردمان است امر به معروف و نهی از منکر را». (7)

قرآن کریم دعوت به نیکی و بازداشتن از بدی را یکی از ویژگیهای زنان و مردان مومن برشمرده است. شهید مطهری ذیل این آیه* می فرماید:

با توجه به این آیه می توان گفت: «لازمه ایمان حقیقی، داشتن رابطه دوستی با دیگر مؤمنان و دغدغه سرنوشت آنان بودن است، و لازمه علاقه به یکدیگر، ارشاد به خوبیها و انتقاد از بدیها و زشتیها است و لازمه ارشاد به معروف و انتقاد از منکر، بر پایی نماز و توسعه معنویت و فرامانبرداری از خداوند و فرستاده خداوند و همچنین دستگیری از ضعیفان و مستمندان است و بالاخره، لازمه همه این امور، نزول رحمتهای بی پایان خداوند است. (8)

اهمیت این فریضه آنقدر زیاد است که خداوند به مسلمانان دستور مدیریت آن را می دهد، و می فرماید: باید جمعی معین از میان شما عهده دار این وظیفه مهم گردند، چنانچه می فرماید:

«ولتکن منکم أمة یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولئک هم المفلحون»

و باید از میان شما گروهی [مردم را] به نیکی دعوت کنند و به کارشایسته وا دارند و از زشتی باز دارند، و آنان همان رستگارانند. (9)

- دلیل چنین تاکیدی از جانب خداوند، مصلحت هائی و فلسفه هائی بدنبال دارد، که بعضاً بر ما مخفی است.

حضرت علی (ع) یکی از مصلحت های امر به معروف و نهی از منکر را اینگونه می فرماید:

« . . و الامر بالمعروف مصلحه للعوام، و النهی عن المنکر ردعاً للفسهاء. . »

امر به معروف را برای اصلاح توده های ناآگاه و نهی از منکر را برای بازداشتن بیخردان از زشتی ها است. (10)

امام باقر (ع) از نگاهی دیگر به اهمیت این دو فریضه پرداخته و می فرماید:

«الامر بالمعروف و نهی عن المنکر خلقان عن خلق الله عزو وجل، فمن نصرهما اعزه الله، و من خذلها خذله الله عز و جل»

امر به معروف و نهی از منکر دو خصلت از خصلتهای خدای عز و جل هستند. هر که آنها را یاری دهد خداوند عزتتش بخشد و هر که تنهایشان گذارد خداوند عزوجل او را تنها گذارد. (11)

توجه به امر به معروف و نهی از منکر سیره تمام معصومان علیهم السلام بوده است و این خود دلیلی دیگر بر اهمیت و ضرورت این دو فریضه است، در متن بعضی احادیث توجه به این دو فریضه بعنوان نبیان شریعت معرفی شده است حضرت علی (ع) می فرماید:

«قوام الشریعه الامر بالمعروف و النهی عن المنکر و اقامه الحدود. . »

دعوت به خوبیها و بازداشتن از زشتیها و اجرای حدود و احکام الهی نبیان شریعت است. (12)

گفته می شود: «چون آیه (خود و خانواده خود را از آتش ننگه دارید) [سوره تحریم /آیه 6] نازل شد، مردی از مسلمانان نشست و شروع به گریستن کرد و گفت: من خودم را نمی توانم حفظ کنم، حالا مسئولیت خانواده ام هم

به عهده من گذاشته شد رسول خدا (ص) به او فرمود، کافی است که آن چه به خودت فرمان می دهی، به آنان نیز فرمان دهی و از آن چه خودت را از آنها منع می کنی، آنان را نیز منع کنی. (13)

اصلاح جامعه و آباد شدن دین و دنیای مردم وابسته به این فریضه مهم الهی است. امام باقر (ع) می فرماید: «ان الامر بالمعروف و النهی المنکر سبیل الانبیاء و منهاج الصلحاء فریضه عظیمه بها تقام الفرائض و تأمن المذاهب و تحل المكاسب و ترد المظالم و تعمر الارض و یتصف من الاعداء و یتستقیم الامر»

فرمان دادن به خوبی و باز داشتن از زشتی راه پیامبران است و شیوه نیکوکاران، فریضه بزرگی است که دیگر فرایض به واسطه آن برپا می شود و راه و روشها امن می گردد و درآمدها حلال می شود و حقوق و اموال به زور گرفته شده و به صاحبانش برمی گردد و زمین آبادان می شود و از دشمنان انتقام گرفته می شود و کارها سامان می پذیرد. (14)

امر به معروف و نهی از منکر یکی از اساسی ترین مسائل اسلامی است، که چنانچه از مجموع آیات و روایات بر می آید یک وظیفه عمومی است که از هر جهت عمومیت دارد و در هیچ شرایطی تعطیل بردار نیست. یعنی همه مسلمانان مشمول این حکم هستند، در تمام زمانها و برای همه افراد و همچنین تمام مسائل فردی و اجتماعی کاربرد دارد اما باید به این نکته توجه داشت که این دو فریضه و اجرای آن باید، با شرایطی صورت بگیرد. امام صادق (ع) می فرماید: کسی (باید) امر به معروف و نهی از منکر کند که سه خصوصیت در او باشد، به آنچه فرمان می دهد، خود عمل کند، آن چه را نهی می کند، خود نیز ترک گوید. در امر و نهی خود عدالت را رعایت کند و در امر و نهی، طریق ملایمت پیش گیرد. (15)

امام خمینی (ره) در مورد شرایط امر به معروف و نهی از منکر چهار شرط بیان می کند: می فرماید: اول آنکه کسی که می خواهد امر و نهی از منکر کند که آنچه شخص مکلف بجا نمی آورد واجب است بجا آورد و آنچه بجا می آورد و باید ترک کند و برکسی که معروف و منکر را نمی داند واجب نیست. دوم آنکه احتمال بدهد، امر و نهی او تأثیر می کند، پس اگر بداند اثر نمی کند، واجب نیست. سوم آنکه بداند شخص معصیت کار بنا دارد که معصیت خود را تکرار کند، پس اگر بداند یا گمان کند، یا احتمال صحیح بدهد که تکرار نمی کند، واجب نیست. و چهارم آنکه در امر و نهی مفسده ای نباشد.

علاوه بر شرایطی که امر به معروف و نهی از منکر دارد، دارای مراتبی نیز هست که به ترتیب زیر است:

1. انکار قلبی

2. امر و نهی زبانی

3. امر و نهی عملی

پیامبر (ص) می فرماید:

هر یک از شما منکری را دید باید با دست خود آن را تغییر دهد. اگر نتوانست، با زبانش تغییر دهد (و اعتراض کند) و باز اگر نتوانست، در قلبش آن را انکار کند و این ضعیف ترین مرحله ایمان است. (17)

الف) برخی از آثار خوب عمل به این دو فریضه

- موجب برپاداشتن حدود الهی می شود.

امام علی (ع) می فرماید: غایت دین، فرمان دادن به خوبی و بازداشتن از بدی و برپاداشتن حدود الهی است. (18)

- موجب امنیت و آبادانی و دوری از دشمنان می شود.

امام باقر (ع) می فرماید: . . و زمین آبادان می شود و از دشمنان انتقام گرفته می شود و کارها سامان می پذیرد.

ب) برخی آفات ترک امر به معروف و نهی از منکر

- تسلط اشرار بر خوبان و مستجاب نشدن دعاها

امام علی (ع) می فرماید:

«لا تتركوا الامر بالمعروف والنهي عن المنكر فيؤلى عليكم شراركم ثم تدعون فلا يستجاب لكم»

امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که بدهای شما بر شما مسلط می گردند، آنگاه هرچه خدا را بخوانید

جواب ندهد. (20)

از شیعیان محسوب نمی شود.

رسول خدا (ص) می فرمایند:

«ليس منا من لم يوقر الكبير و يرحم الصغير و يأمر بالمعروف و ينه عن المنكر»

هر که بزرگتر را محترم ندارد و به کوچکتر رحم نکند و به نیکی وا ندارد و از بدی باز ندارد از ما نیست. (21)

- اعلام جنگ با خدا

. . امام رضا (ع) می فرمایند:

«اذا تركت امتي الامر بالمعروف والنهي عن المنكر، فليأذن بوقاع من الله جل اسمه»

محمد بن عرفه می گوید: از امام رضا (ع) شنیدم که نقل نمود رسول خدا (ص) فرمود: هنگامی که امت من امر به

معروف و نهی از منکر را ترک کردند، باید آماده جنگ با خدای متعال باشند. (22)

سؤال: آیا امر به معروف و نهی از منکر تقدیر را تغییر می دهد.

تصور بعضی اینست که با وجود شرایط لازم برای انجام این دو فریضه، باید بعضی ملاحظات را نمود، چون ممکن

است، انسان با اینکار از روزی محروم گردد و یا اجلس نزدیکتر گردد.

امام علی (ع) می فرماید:

همانا امر به معروف و نهی از منکر دو خصلت از خصلتهای خداوند سبحان هستند، و این دو نه مرگ را نزدیک

می کنند و نه از روزی (انسان) می کاهند. (23)

2- شیوه های تربیت و توسعه این دو فریضه در دانشگاهها:

قبل از اینکه به مبحث فوق پردازیم، لازمست چرایی نیاز به امر به معروف و نهی از منکر را با چند پیش فرض

بررسی کنیم.

2-1- انسان یک موجودی اجتماعی است.

چنانچه گفته شده امر به معروف و نهی از منکر از اساسی ترین و کلیدی ترین فریضه ای الهی است و محل بروز و ظهور این دو در اجتماع است و دلیل تأکید اسلام به معاشرت و هم زیستی در کنار یکدیگر بخاطر ساختار وجودی انسانی است و چون انسان موجودی مدنی الطبع و اجتماعی است، اسلام نسخه ای برای حفظ و تقویت این سرشت نموده است. مدنی الطبع بودن انسان یعنی اینکه ذاتاً انسان باید زندگی اجتماعی داشته باشد، چنانچه بعضی از اهل لغت ریشه انسان را انس یعنی الفت و محبت با دیگران می دانند، ولی ادامه چنین زیستی و همچنین برای بروز یافتن فضائل و رزائل اخلاقی او در معاشرت سازنده با دیگران بوده و از طرفی نیاز به حفظ حیات خود در چارچوب قوانینی است که با این طبیعت وی سازگار بوده و باعث تقویت و رسیدن وی در راستای طبیعت اش می باشد.

خداوند می فرماید:

«یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلنا کم شعوباً و قبائل لتعارفوا. (25)»

ای مردم! ما شما را از جنس مرد و زن خلق کردیم و شما را جمعیت و قبیله ای قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید.

2-2- احساس مسئولیت از آن انسان است.

انسان اگر زندگی جمعی را بر فردی ترجیح می دهد، این خود نیز نشان از احساس مسئولیت در قبال دیگران است انسان همیشه خود را در قبال سرنوشت خود و دیگران مسئول می دانسته است، تمام این پیشرفت ها و تنوع ها، نشان همین ویژگی او دارد.

رسول خدا (ص) می فرماید:

بدانید که همه شما سرپرست و رعیت دار (مسوول) هستید و همگان درباره رعیت و زیردستان خود بازخواست می شوید. (26)

3-2- انسان حق انتخاب دارد.

خدا می فرماید: «انا هدیناه السبیل اما شاکراً و اما کفوراً (27)»

سرشت انسان به گونه ای است که تحت عوامل و شرایطی تغییر می کند، چون خمیرمایه او اینگونه است. او می تواند تا مقام ملائک اوج بگیرد و یا به حد چارپایان و یا کمتر نزول کند. (28).
با توجه به این پیش فرض ها، امر به معروف و نهی از منکر موضوعیت بیشتری پیدا می کند و نشان می دهد که انسان همچون گذشته باید در مقابل دغدغه های درونی و بیرونی خود حساس باشد. که همواره در همین اندیشه بسر برده است.

حال، با توجه به ضرورت طرح این پیش فرض ها به تبیین رسالت دانشگاه و شیوه های تربیت و توسعه این دو فریضه می پردازیم.

الف) از نگاه اعتقادی:

از جهت اینکه مخاطبان ما از نگاه اعتقادی مسلمان و موحد هستند، لازم به ذکر است که معارفی که یک فرد مسلمان از قرآن و سنت دریافت می کند، اعتقادات و احکام و اخلاق می باشد. در اعتقاد، سر سلسله تمام عقاید دینی، اعتقاد به توحید یعنی خدا می باشد به تعبیر شهید مطهری که می فرماید: «سر سلسله تمام معتقدات دینی ایمان به خداست در کلمات حضرت امیر هم هست که: (اول الدین معرفته) اول دین، آغاز دین، پایه دین، ریشه دین خداشناسی است. قرآن کریم تعبیری دارد، می گوید: الذین یؤمنون بالغیب». همچنین احکام نیز از معارفی است که بایدها و نبایدهای ظاهری را برای ما مشخص می کند. یعنی حلال و حرام خداوند که توسط نبی اکرم (ص) برای ما تبیین شده است، بیان می کند امام صادق (ع) می فرماید:

« ما من شیء الا وفیه کتاب او سنّه» چیزی نیست مگر آنکه درباره او قرآن یا سنت وجود دارد (30)

و اخلاق از جمله معارفی است، بایدها و نبایدهای اثر گذار بر باطن را دربر می گیرد، و سعادت و شقاوت هر انسانی را رقم می زند، خداوند می فرماید:

«لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ثم ردناه اسفل سافلین الا الذین امنوا و عملوا الصالحات.»

ما انسان را در نیکوترین شکل و هیئت آفریدیم، سپس وی را بخاطر گناهانش به پایین ترین مکان جهنم برگردانیدم، مگر آنانکه بخدا ایمان آوردند و نیکوکار شدند. (31)

بانظری گذرا به آیات و روایاتی که در موضوع امر به معروف و نهی از منکر آمده است، به این نتیجه می رسیم که این دو فریضه علاوه بر اینکه واجب است، اثرات زیادی را در زندگی بشر دارد، فلذا، شایسته است، کسانی که اهل علم و فضل هستند، خود را مزین به چنین لباسی کنند. چون بیشترین آسیبی که به اقوام رسیده است، سکوت یا بی توجهی دانشمندان آنان در این دو فریضه بوده است. حضرت علی (ع) می فرماید:

پیشینیان شما از آن رو هلاک گشتند، که گناه می گردند و علما و دانشمندان آنها را منع نمی کردند، پس وقتی در گناهان فرو رفتند، کیفرها بر آنان فرود آمد. (32)

حال با توجه به مسائل اعتقادی به نکاتی پیرامون این موضوع می پردازیم:

امر به معروف و نهی از منکر واجب است:

حالا احمد نراقی می گوید: و مخفی نماند که آنچه از آیات و اخبار مذکوره و سایر آیات عدیده و اخبار متواتره مستفاد می شود. اینست که امر به معروف و نهی از منکر بر هر فردی از افراد مکلفین واجب است، و این مطلب، مورد اتفاق جمیع علمای شیعه و سنی است، به این معنی که امر کردن به واجبات، و نهی کردن از افعال محرمه و جوب دارد. (33)

حضرت لقمان به فرزندش می فرماید:

« . و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک ان ذلک من عزم الامور»

و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصایبی که به تو می رسد، شکیبیا باش، که این از کارهای مهم است. (34)

این فریضه مهم در تمام ادیان بوده و از رفتارهای مهم پیامبران الهی (ع) بوده است.

امام باقر (ع) می فرماید: فرمان دادن به خوبی و بازداشتن از زشتی راه پیامبران است و شیوه نیکوکاران. (35)

- امر به معروف و نهی از منکر از شوون پیامبر الهی است.

پیامبر (ص) می فرماید:

هر که به خوبی فرمان دهد و از زشتی باز دارد، او جانشین خدا در زمین و جانشین رسول اوست. (36)

امر به معروف و نهی از منکر از حقوق متقابل مسلمانان حتی زنان می باشد.

خداوند در قرآن یکی از ویژگیهای مومنین را توجه به این دو فریضه می داند.

«الامرون بالمعروف و الناهون عن المنکر. . (37)»

یا اینکه می فرماید:

والمؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر (38)

ترک این دو فریضه باعث نابودی جامعه می شود.

حضرت علی (ع) می فرماید: خدای سبحان نسلهای گذشته از پیش شما را از رحمت خود دور ساخت مگر بدان

سبب که امر به معروف و نهی از منکر را رها کردند. پس، خداوند سبکسران را به سبب ارتکاب گناهان، از رحمت

خویش دور ساخت و بردباران را به سبب ترک نهی منکر. (39)

از نگاه اعتقادی به بخشی از موضوعات این دو فریضه پرداختیم که می توان آن را سرلوحه زندگی قرار داد. در این

راستا به این نتیجه رسیدیم که درستی دین و دنیای ما با این دو فریضه گره خورده است. لذا جامعه علمی ما نیز باید

در این عرصه پیش قدم باشد، تا از برکات اجرای این فرائض بهره مند گردد. پیامبر (ص) می فرماید:

« چون ملایان یهود و دیرنشینان نصارا، کار امر به معروف و نهی از منکر را رها کردند، خداوند به زبان پیامبرانشان

آنها را لعنت کرد و پس از آنگاه بلا همگان را فرا گرفت.

همچنین حضرت می فرماید:

هرگاه امت من امر به معروف و نهی از منکر را فرو گذارد، باید با خدای جلیل اعلان جنگ کند (یا خود را برای

بلایی سخت از جانب خداوند آماده گرداند». (40)

بی توجه ای نسبت به اتفاقاتی که در جامعه می افتد می تواند ما را در پیشگاه خداوند منزوی سازد، چنانچه در

روایتی آمده است که:

«در میان بین اسرائیل، پیرمرد عابدی بود که به عبادت خداوند اشتغال داشت. در حالی که به نماز ایستاده بود،

چشمانش به دو پسر بچه افتاد که خروسی را به دست گرفته بودند و پرهایش را می کنند. عابد بی آنکه آنان را از

این کار باز دارد، به عبادت خود ادامه داد. در آن حال خداوند به زمین وحی کرد که، بنده ام را در خود فرو بر، و

آن فرد برای همیشه در گردابی سرگردان خواهد ماند». (41)

در این روایت و همچنین روایات قبلی نشان از این دارد، که بی تفاوت بودن در مقابل اتفاقات روزمره حتی در

مورد حیوانات می تواند اثر وضعی خاصی را برای آن جامعه معین داشته باشد.

(ب) از نظر اجتماعی:

ترک امر به معروف و نهی از منکر، هریک می تواند اثرات خاص خود را بر جامعه داشته باشد و در این میدان وظیفه مهم، از آن اندیشمندان جامعه است، چون اندیشمندان هم رسالت تربیت دیگران را به عهده دارند و هم نقش ممتازی را در توسعه فضائل اخلاقی در اجتماع دارند. لذا خداوند در مورد کسانی که بر روی زمین تمکین می یابند، می فرماید:

«الذین ان مکنهم فی الارض اقاموا الصلوه و اتوا الزکوه و امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر.»

همان کسانی که هرگاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز به پا دارند و زکات می دهند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند. (42)

مسئولیت اندیشمندان در قبال جامعه و افراد آن بسیار زیاد است. که جا دارد به نکاتی که حضرت علی (ع) در مورد تربیت فرزند خود می فرماید به طور خلاصه به صورت عناوین اشاره کنیم:

تعلیم شریعت اسلام و آشنا کردن آنان به حلال و حرام خدا

توجه به موضوعات معنوی و تسلیم در مقابل فلسفه اتفاقاتی که پیرامون آنان می افتد چنانچه حضرت می فرماید:

«گر درباره جهان و تحولات روزگار مشکلی برای تو پدیدار آمد آن را به عدم آگاهی ارتباط ده.»

تعلیم فضائل اخلاقی و دور کردن آنان از رذائل اخلاقی، چنانچه حضرت می فرماید:

بدان که خود بزرگ بینی و غرور، مخالف راستی و آفت عقل است، نهایت کوشش را در زندگی داشته باش.

گوشزد کردن افراد نسبت به مسائل اخروی برای اینکه در قبول مسئولیت ها معتدل عمل کنند. (43)

3- نکات مهم در تربیت و توسعه امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه:

3-1- باید ها: برای رونق و توسعه امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه

الف) بصیرت در دین

شهید مطهری می فرماید:

بصیرت در دین یعنی اطلاع کافی و صحیح در امور دینی داشته باشد. حلال را از حرام، واجب را از غیر واجب تشخیص بدهد. (44)

آگاهی امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر برای اجرای این دو فریضه بسیار مهم است، در صورتیکه فرد تذکر دهنده از محتوا و حدود امری آگاه نباشد و چنین اقدامی بنمایند، دین خود را ضایع نموده است، امام صادق (ع) می فرماید: مردم را نمی رسند، جز اینکه بپرسند و دین را بفهمند و امام خود را بشناسند و بر آنها رواست که به هر چه می گوید عمل کنند، اگر چه از روی تقیه گفته باشد. (45)

ب) بصیرت در عمل:

یعنی اینکه انسان زمانی اقدام به اجرای این دو فریضه نماید که احتمال اثر و هم عدم ترتب مفسده بدنبال داشته باشد.

شهید مطهری می فرماید:

امر به معروف و نهی از منکر برای این است که معروف رواج بگیرد و منکر محو شود، پس در جایی باید امر به معروف و نهی از منکر کرد که احتمالاً این کار اثر داشته باشد و اگر می دانیم که قطعاً بی اثر است واجب نیست، دیگر اینکه این عمل برای این است که مصلحتی انجام شود. پس در جایی باید صورت بگیرد که مفسده بالاتری بر آن مترتب نشود، لازمه این دو شرط بصیرت در عمل است. (46)

3-2- نبایدها: علت دوری از امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه

الف) دل بستگی به دنیا:

کسی که برای اجرای این دو فریضه اقدام می کند، باید خود را اراسته به فضائل اخلاقی کند. در غیر اینصورت گرفتار حرص و ولع دنیا می شود و حقیقت بر آنان مخفی می شود.

رسول خدا (ص) می فرماید: حب الدنيا رأس كل خطيئه. دوست داشتن دنیا سر همه گناهان است. عشق بدون هدف در موضوع پست و دل بستن به آنچه که بهره ای برای انسان نداشته باشد، باعث عدم درک واقعیت ها می شود.

«پیامبر (ص) می فرماید: حبك للشئى يعمى ويصم» مجتبی که نسبت به چیزی داری کور و کورت می کند. (48)

اگر کسی گرفتار آز و طمع به دنیا شد، دندان او برای گفتن حرف حق کند می شود. خداوند داستان قارون را در سوره قصص اینگونه نقل می کند و علت نابودی او به داشتن مال فراوان و دل بستگی به اموالش بود که در مقابل آیه زکات به موسی (ع) گفت: « اوتيته على علم عندي». (49)

ب) ترس:

ترس در اینجا یعنی توجه به منفعت خود که باعث بازداشتن انسان از گفتن حقیقت می گردد. کسی که بخاطر از دست دادن مقام و پولی بترسد. ممکن نیست در اجرای این دو فریضه موفق باشد، حتماً فرد باید شجاع باشد.

امام صادق (ع) می فرماید: اگر کار منکر در میان جامعه ای شود و آنان انجام دهنده آن را سرزنش نکنند، نزدیک خواهد بود که خداوند عز و جل عذابی همگانی بر آنان فرو فرستد. (50)

رسول خدا (ص) می فرماید: مبدا ترس از مردم مانع از آن شود که فردی از شما، هرگاه حقی را ببیند یا بشنود به زبان بیاورد.

ج) بد عمل کردن و فهم نادرست از متون دین در مورد شرایط امر به معروف و نهی از منکر:

البته شرایط و حدود و ثغور آن ذکر گردید که دوباره معترض نمی شویم و به چند روایت بسنده می کنیم.

پیامبر (ص) می‌فرماید: حکایت عابدی که فهم و شناخت ندارد، حکایت کسی است که شب بنائی می‌سازد و روز ویران می‌کند.

و یا اینکه می‌فرماید: کسی که بدون شناخت عمل کند، خراب‌کردنش بیشتر از درست کردن اوست (52)
(د) گوشه‌گیری، عزلت و بی‌تفاوتی:

یکی دیگر از آفاتی که ممکن است جمع فرهنگی ما را در بر بگیرد، بی‌تفاوتی و گوشه‌گیری است. امام صادق (ع) می‌فرماید: خدای متعالی دو ملک را فرستاد به شهری که آن را با اهلش سرنگون سازند، چون به آنجا رسیدند، مردی را دیدند که خدا می‌خواند و تضرع می‌کند و زاری می‌نماید. یکی از آن دو ملک گفت: این مرد را نمی‌بینی؟ گفت: چرا ولیکن آنچه خدا فرموده به جا می‌آوریم. آن یک گفت: من کاری نمی‌کنم تا به پروردگار رجوع کنم و از او سؤال کنم. پس مراجعت کرد و عرض کرد: پروردگارا! چون به این شهر رسیدیم فلان بنده تو را دیدیم که تو را می‌خواند و تضرع می‌کرد. خدای تعالی فرمود: امری که کردم به جا آورید، به درستی که آن مرد کسی است که هرگز در غیظ به جهت امر من متغیر نشده، یعنی در معاصی به غضب نیامده (53)

به بهانه گوشه‌گیری و آلوده نشدن دامن خود را از ناپاکی برکشیدن، صحیح نیست، چون همین بی‌تفاوتی و حساس نشدن در مقابل معصیت کاران عقوبت الهی را برای همگان بدنبال دارد.

امام باقر (ع) می‌فرماید: خداوند عالم به شعیب نبی وحی فرستاد که: من صد هزار نفر از قوم تو را عذاب خواهم کرد، چهل هزار نفر بدان، و شصت هزار نفر از نیکان، عرض کرد که پروردگارا! نیکان را چرا؟ خطاب رسید: به جهت آنکه مماشات و سهل‌انگاری با اهل معصیت کردند و به غضب من غضبناک نگشتند (54)
(ه) آگاه به زمان و قانون بودن:

آشنا نبودن با ضوابط و همچنین به موقع و در زمان مناسب این دو فریضه انجام ندادن، اثر معکوس خواهد داشت، لذا جامعه فرهنگی باید در توجه به این موضوع مهم، دقت لازم را بنماید.

عدم آگاهی به قوانین اسلام از جمله حدود و ثغور امر به معروف و نهی از منکر و فتوی‌دادن و از سرخود عمل کردن باعث دین‌زدگی و بدعت‌گذاری می‌شود، امام صادق (ع) می‌فرماید: هر بدعتی گمراهی است و هر گمراهی در آتش است (55)

4- آداب امر به معروف و نهی از منکر:

4-1- داشتن اخلاص:

کسیکه امر به معروف و نهی از منکر است، باید اخلاص داشته باشد یعنی فقط برای رضایت و خشنودی او به انجام این دو فریضه پردازد. (56)

4-2- اهل صبر باشد:

حضرت لقمان (ع) به فرزندش می فرماید:

و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک

و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصایبی که در این مسیر به تو می رسد، صبر پیشه کن. (57)

3-4- اهل علم باشد:

امام باقر(ع) می فرماید: فقیه شوید و گرنه چون اعراب بادیه نشین هستید(58)

چنانچه حضرت علی (ع) می فرماید: سر دانش، تمیز دادن خوبیها از یکدیگر و آشکار ساختن پسندیده آنها و درهم کوفتن نکوهیده اش می باشد. رسول خدا(ص) می فرماید: صاحب امر به معروف باید عالم باشد به حلال و حرام، و از آنچه متعلق به نفس اوست و در آنچه امر و نهی می نماید فارغ شده باشد. (60)

4-4- اهل طمع و دوستدار جاه و مقام نباشد:

گویند: یکی از بزرگان در خانه گربه ای داشت و قصابی در حوالی او دکان داشت، و آن شخص هرروز از آن قصاب به جهت گربه خود پاره ای گوشت می گرفت. روزی از آن قصاب معصیتی دید، اول به خانه آمد و گربه را بیرون کرد، بعد از آن به نزد آن قصاب آمده وی را از آن معصیت منع کرد و نهی نمود و سخنان درشت با او گفت. قصاب گفت: گربه تو چیزی نخورده. گفت: تا گربه را بیرون نکردم و طمع از تو نبریدم در مقام منع تو بر نیامدم(61)

5-4- خود را فراموش نکند:

خداوند می فرماید: اتامرون الناس بالبر و تنسون انفسکم و انتم تتلون الکتاب. . . آیا مردم را به نیکی دعوت می کنید، اما خودتان را فراموش می کنید، با اینکه کتاب آسمانی را می خوانید. (62)

6-4- به گفتار نرم و رفتار خوب در هنگام انجام این دو فریضه برخوردار باشد.

این فریضه باید با نهایت خوش اخلاقی صورت گیرد، حتی اگر در مقابل جبار هم باشد، این اصل نباید فراموش شود، چنانچه خداوند خطاب به حضرت موسی (ع) و برادرش برای رفتن به سوی فرعون جهت هدایت او می فرماید:

«فقولا له قولاً لیناً او یخشی (63)»

سخن نرم به او بگوئید تا شاید قبول کند و یا بترسد.

7-4- بدی کسی را نباید آشکار کرد:

خداوند می‌فرماید: «ان الذین یحبون ان تشیع الفاحشه فی الذین امنوا لهم عذاب الیم فی الدنیا و الاخره والله یعلم و انتم لا تعلمون»

کسانی که دوست دارند که بدنامی در حق اهل ایمان شایع گردد، در دنیا و آخرت عذابی دردناک دارند، و خداوند می‌داند و شما نمی‌دانید. (64)

امر به معروف و نهی از منکر نباید به بهانه اجرای این دو فریضه باعث هتک حرمت فردی شود.

8-4- تجسس نباید کرد:

خداوند می‌فرماید: ای کسانی‌که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمان‌ها گناه است، و هرگز در کار دیگران تجسس نکنید. (65)

ملا احمد نراقی می‌گوید: از جمله اموری که در امر به معروف و نهی از منکر لازم است، آن است که علم به صدور آن هم رسیده باشد، به این که آدمی خود آن را ببیند یا علم به آن هم رساند بدون اینکه تفحص یا تجسس نماید. (66)

- نتیجه: هدف همه‌ی این جد و جهدها در این نوشتار آشنایی بیشتر به رسالت جامعه نخبگان کشور بود. که از طریق بررسی برخی از آیات و روایات انجام گرفت.

- سپاسگذاری:

با توجه به فرصت کم و مشغله بسیار زیاد و شرایط ویژه، جهت قدردانی از دست اندرکاران برگزاری این همایش خود را ملزم به نوشتن این مقاله نمودم که امیدوارم در خور شأن و منزلت آن همایش معنوی و شایستگی حضرات محترم باشد.

پی نوشت‌ها:

1. نهج البلاغه، ترجم: محمد دشتی، ناشر: موسسه انتشارات مشهور، چاپخانه سپهر، چاپ دوم 1379، قم، نامه 31، صفحه 526.
2. سوره توبه(9)، آیه 71
3. ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل، المفردات فی غریب القرآن، ترجمه: سید غلامرضا خسروی حسینی، ناشر: انتشارات مرتضوی، چاپخانه: حیدری چاپ سوم 1383، تهران، جلد دوم، صفحه 586.
4. همان منبع، جلد سوم، صفحه 396
5. سوره آل عمران، آیه 110

6. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، مترجم: موسوی همدانی، چاپخانه دفتر انتشارات اسلامی، بی تا، جلد 3، صفحه 583
7. نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، ناشر: موسسه انتشارات هجرت، قم، چاپ دهم 1383، چاپخانه سهرورد؛ صفحه 498
8. مطهری، مرتضی، ده گفتار، تهران: صدرا، چاپ ششم، 1369، صفحه 76
9. سوره آل عمران/آیه 104
10. نهج البلاغه، کلمات قصار 252، صفحه
11. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مترجم: حمیدرضا شیخی، ناشر: دارالحديث، قم، چاپخانه: دارالحديث، چاپ چهارم 1383، جلد 8، صفحه 3698
12. آمدی، عبدالواحد، غررالحکم، ترجمه، محمد علی انصاری، ویرایش و تصحیح: مهدی انصاری قمی، ناشر: اما عصر علیه السلام، صفحه آرای: سجاد، قم، چاپخانه: مهر، چاپ دوم 1382، حدیث 6739، صفحه 559.
13. میزان الحکمه، ج 8، صفحه 3704
14. همان منبع، همان، همانجا
15. همان منبع، همان، صفحه 3716
16. نبی هاشم خمینی، سید محمد حسن، توضیح المسائل مراجع عظام، قم، چاپخانه دفتر انتشارات اسلامی، پاییز 1377، جلد دوم، صفحه 619
17. میزان الحکمه، جلد 8، صفحه 3720
18. همان منبع، همانجا، ص 3698
19. همان منبع، همانجا، ص 3704
20. نهج البلاغه؛ نامه 47، صفحه 558
21. پاینده/ ابوالقاسم، نهج البلاغه، نهج الفصاحه، سازمان چاپ و انتشارات جاویدان، بی تا، حدیث 2416، صفحه 510
22. شیخ صدوق، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ترجمه: ابراهیم محدث، قم، چاپخانه سهرورد، چاپ پنجم 1380، صفحه 550
23. میزان الحکمه، جلد 8، صفحه 3708
24. مفردات راغب، جلد 1، صفحه 214
25. سوره حجرات/ آیه 13
26. میزان الحکمه/ ج 5/ صفحه 2310
27. سوره انسان/ آیه 3

28. سوره اعراف / آیه 179
29. شهید مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری (4)، ناشر: انتشارات صدرا، تهران، چاپ پنجم 1378، چاپ فجر، صفحه 25
30. کلینی، اصول کافی، مترجم: محمد باقر کمره‌ای، ناشر: انتشارات اسوه، تهران: چاپ ششم، 1383، جلد یک، صفحه 176
31. سوره تین / آیات 4 تا 6
32. میزان الحکمه / جلد 8 / صفحه 3702
33. معراج السعاده، صفحه 501
34. سوره لقمان، آیه 17
35. میزان الحکمه، جلد 8، ص 3704
36. همان منبع، همان، صفحه 3698
37. سوره توبه، آیه 112
38. سوره توبه، آیه 71
39. میزان الحکمه، جلد 8، ص 3702
40. همان منبع، همانجا، ص 3710
41. اسلامی اردکانی، سیدحسین، امر به معروف و نهی از منکر، چاپ قدس، قم، چاپ دوم 1376، صفحه 55
42. سوره حج / آیه 41
43. نهج البلاغه، برگرفته از نامه 31، صفحه 527
44. مجموعه آثار (4)، صفحه 964
45. اصول کافی، ج اول، صفحه 114
46. مجموعه آثار (4)، صفحه 964
47. نهج الفصاحه، ص 283
48. همان منبع، صفحه 284
49. سوره قصص / آیه 78
50. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، صفحه 562
51. میزان الحکمه، ج 8، ص 3726
52. همان منبع، ج 8، ص 3996
53. معراج السعاده، ص 497
54. همان منبع، همانجا

55. اصول کافی، ج اول، ص 166

56. غررالحکم، ص 387

57. سوره لقمان، آیه 17

58. میزان الحکمه / ج 8 / ص 4026

59. همان منبع، همانجا، ص 4022

60. معراج السعاده، ص 504

61. همان منبع / همانجا

62. سوره بقره / آیه 44

63. سوره طه / آیه 44

64. سوره نور / آیه 19

65. سوره حجرات / آیه 12

66. معراج السعاده / صفحه 502

ملی شهروند مسئول